

О. П. Ковальчук, В. Д. Ковальчук,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобицька гімназія, м. Дрогобич

ПІЗНАВАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В СТАРШИХ КЛАСАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено та проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних науковців щодо пізнавально-комунікативного підходу у навчанні монологічного мовлення в старших класах середньої школи. На основі узагальнення досліджень розкрито основні завдання і правила, якими повинен керуватись вчитель для реалізації цього методу.

Ключові слова: монологічне мовлення, пізнавально-комунікативний підхід, діяльність учнів, мислення, пізнання.

В статье освещены и проанализированы взгляды отечественных и зарубежных учёных на познавательный коммуникативный подход в процессе обучения монологической речи в старших классах средней школы. Раскрыты основные задачи и правила, которыми должен руководствоваться учитель с целью реализации этого метода.

Ключевые слова: монологическая речь, познавательный коммуникативный подход, деятельность учеников, мышление, познание.

The views of national and foreign scholars on cognitive and communicative way of approach to the process of teaching of monological speech in senior forms of school have been discussed and analyzed in the article. Based on generalization of studies the principal tasks and rules to be used by the teacher in order to implement this method.

Key words: monological speech, cognitive and communicative way of approach, activity of pupils, thinking, cognition.

Мета даної статті полягає у дослідженні та розкритті суті пізнавально-комунікативного підходу у навчанні монологічного мовлення в старших класах середньої школи.

Дану проблему розглядали у своїх працях такі методисти, як Є. І. Пассов, В. А. Бухбіндер, І. А. Бім, В. Л. Скалкіна, Г. А. Китайгородська, О. І. Вишневський, Г. С. Костюк, А. І. Домашнев та ін., які розробили ситуаційний та комунікативний підхід у навчанні іноземних мов. З цією метою у статті розглядаються особливості пізнавального та комунікативного процесу і мотиваційна сфера пізнавально-комунікативної діяльності, особливості навчання монологічного мовлення на старшому етапі середньої школи. Оскільки мовленнєва діяльність являє собою один із найскладніших феноменів психофізіологічної, психічної та інтелектуальної діяльності людини, навчання цієї діяльності має на меті знання закономірностей, які лежать в її основі. А. І. Домашнев відносить до найбільш важливих проблем, пов'язаних з методикою навчання іноземної мови та психологією такої проблеми як: проблема зв'язку мовлення і мислення, мови і мислення, проблема мотивації у навчанні іноземної мови [3, с. 16]. В зв'язку з тим, що на старшому етапі середньої школи переважає іншомовне висловлення пізнавального характеру, ми розглянемо особливості мислительної сторони мовленнєвої діяльності для подальшого їх врахування в розробці спеціальної методики викладання на старшому етапі середньої школи.

Саме мислення є процес пізнання, пізнавальна діяльність. Мислити – значить взаємодіяти з об'єктами розумово і практично з метою пізнання їх прихованих властивостей. Костюк Г. С. підкреслює, що результатом цієї діяльності є мислення, думки. Здатність мислити – властивість людини. Мислительні дії поступово формувались на основі практичних дій. Застосування цих дій і дало змогу людині успішніше виділяти в потрібних предметах і явищах окремі частини, сторони і відношення, абстрагувати їх від інших відношень, порівнювати, синтезувати і узагальнювати [4, с. 197].

У мислительній діяльності учнів дуже важливу роль відіграють такі її мотиви, як потреба зрозуміти, допитливість, інтерес до науки, любов до знань, до книжки, усвідомлення необхідності ґрунтовно засвоїти знання з різних предметів, почуття відповідальності за їх засвоєння, потреба політись своїми знаннями з іншими людьми. Костюк Г. С. з цього приводу вказує, що формування мовленнєвої діяльності неможливе без дії на цю сферу психіки того, кого навчають.

Монологічне мовлення визначають як зв'язне безперервне висловлювання однієї особи, адресоване одному або кільком співрозмовникам. Вишневський О. І. підкреслює, що метою такого висловлювання є потреба певним чином вплинути на інших людей, у чомусь їх переконати, чогось домогтись тощо. Відповідно до цього розрізняють монолог-повідомлення, монолог-опис, монолог-міркування, монолог-переконання тощо [2, с. 118]. На відміну від діалогічного мовлення, у монологі рідше застосовуються позамовні комунікативні засоби. У ряді випадків вони мають тут лише допоміжне значення. Натомість монологічне мовлення характеризується контекстуальністю, воно повинно бути зрозумілим саме по собі. Недостатність позамовних засобів спілкування і обмеженість комунікативної функції ситуації компенсується тут розгорнутістю структури речень, логічними зв'язками між ними. У тексті монологу повинно бути сказано все, що в діалогічному мовленні може бути очевидним із ситуації.

Для монологічного мовлення характерні такі комунікативні функції:

- 1) інформативна – повідомлення нової інформації у вигляді знань про предмети і явища навколишнього середовища, опис подій, дій, станів і т. д.;
- 2) експресивна – використання мовного спілкування в якості своєрідного регулятора для зняття емоційної напруженості;
- 3) переконуюча – переконання слухача в правильності чи навпаки тих чи інших положень, поглядів, дій і т. д.;
- 4) розважальна – монологічне мовлення людини, яка знаходиться на сцені чи серед друзів, яка ставить своїм завданням розвеселити слухачів.

Саме такими функціями наділила Андреевская-Левенстерн Л. С. монологічне мовлення [1, 87]. Можна з впевненістю сказати, що для методики викладання іноземних мов в середній школі основна увага надається монологічному мовленню в діалогічному спілкуванні і особливо в тій його різновидності, яка називається вільною бесідою.

Одне із завдань, яке стоїть перед учителем іноземної мови в середній загальноосвітній школі полягає в тому, щоб навчити учнів іноземним висловлюванням, які повинні бути аргументовані, різноструктурні, логічні. Неабияке значення має і особисте відношення того, хто говорить до предмету говоріння. Формувати таке висловлювання нелегко з різних причин. Це і обмежений обсяг програмного матеріалу, і обмежені часові можливості говоріння на іноземній мові, особисті особливості вчителя та учнів, їх лінгвістичний досвід на рідній та іноземній мовах. Як бачимо і інші вказані обставини є причинами того, що монологічне мовлення в його повному розумінні все рідше зустрічається на уроках іноземної мови.

Слід звернути увагу на основні труднощі, які виникають в учнів при формуванні та формулюванні висловлення. Одні з них проявляються в тому, що учень не знає навіщо йому потрібно говорити. Другі виникають тоді, коли учень погано орієнтується в тому, що можна сказати в даній ситуації. Треті пов'язані з незнанням того, як побудувати думку, з чого почати, що сказати далі, чим завершити.

Монологічне мовлення – мова розгорнута, для засвоєння якої необхідне передбачення не тільки наступної думки, але й всього мислення в цілому. Логічність мислення виражається в композиційно-змістовій єдності тексту, а саме: наявності в ньому початку, аргументованої (основної) частини та закінчення. Крім того, необхідний зв'язок всередині кожної частини.

Велике значення у вирішенні даної проблеми відіграє наочність, визначаючи цілі наочності в процесі розвитку іноземних мовних навиків та умінь, І. А. Зимня виділяє так звані «створення смислових опор». Таким чином, перед учителем виникає завдання створення та використання візуальних опор з функцією управління, навчаючи іноземному висловлюванню. А такою опорою можуть бути логічно-комунікативні програми, в яких найбільш повно представлена логічна послідовність думки, а смисловий зміст заданий структурно. Звідси випливає, що увага того, хто говорить, більш за все направлена на розкриття змісту судження.

Слід пам'ятати, що для засвоєння монологічного мовлення потрібно розвивати в учнів такі вміння: 1) виходячи з цілей комунікації з'єднати одне з одним вивчені речення, утворюючи таким чином повідомлення; 2) зрозуміти і запам'ятати зразок висловлювання в процесі аудіювання; 3) будувати коротке повідомлення за зразком і робити трансформації, тобто розширяти, звужувати, замінювати дещо і т. д.; 4) будувати повідомлення за зразком, за заданим змістом і деякими елементами мовної форми або лише за заданим змістом; 5) будувати повідомлення розповідного чи описового характеру з відомої теми, вдаючись при цьому до картин, діафільмів; 6) будувати повідомлення з елементами судження з опорою на план або без нього. Сюди входить оцінка дії, характеристика дійових осіб, своє відношення до почутого чи прочитаного. Ці вміння формуються головним чином шляхом використання умовно-комунікативних вправ, основна мета яких навчити зв'язності і логічності висловлювання.

Комунікативна направленість має дві основні форми реалізації. Одна з них – принцип інтернаціональних контактів – потребує, щоб навчання було зорієнтоване на потреби спілкування з носіями мови, яку вивчають. Навчаючи французькій мові у масовій школі необхідно поставити перед собою завдання навчити учнів більш простим формам монологічного мовлення. Потрібно навчити учнів висловлювати свої думки на іноземній мові. При цьому не потрібно, щоб мова була складна і довга, вона може складатись з п'яти-десяти фраз, але вона повинна відповідати змісту ситуації, а також бути правильною у мовному відношенні. Методично важливими при навчанні монологічного мовлення є, по-перше, характер опор, з допомогою яких виконуються вправи при навчанні монологічного мовлення; по-друге – мета висловлювання. Такими опорами можуть бути: 1) наочність, 2) текст, 3) ситуація, 4) тема (фрагмент теми), проблема. Ця послідовність дотримується в основному лише на початковому етапі, потім порядок використання опор змінюється; на старшому етапі навчання він може бути таким: 1) текст, 2) мовні ситуації, 3) наочність, 4) тема, проблема.

Які ж вправи може застосовувати вчитель навчаючи монологічного мовлення? Ці вправи відрізняються такими опорами: 1. В старших класах використовуються вправи з опорою на ситуацію. Тут же можна вдатись до розповіді за планом або без нього. 2. Вправи з опорою на текст. Наприклад, після читання тексту «La ville et la nature» учні повинні розказати про охорону природи в місті, обговорити проблеми, висвітлені в тексті, опираючись на план, поданий вчителем. 3. Вправи з опорою на наочність. Наприклад: М. – Parlez de votre ville natale. Est-ce que votre ville est écologiquement saine? Si non, pourquoi? Regardez le tableau !

Як відомо при пізнавально-комунікативному підході у навчанні іноземної мови в основному беруться за основу мовні ситуації культурно-побутової тематики, які є в основі конкретного, практичного, «комунікативного» мислення. Але в старших класах в розмовній тематичі переважають теми суспільно-політичного, наукового характеру, тобто тематика набуває інформативного, пізнавального або проблемно-пізнавального характеру.

Література:

1. Андреевская-Левенстерн Л. С. Методика преподавания французского языка в средней школе. – М. : Просвещение, 1983. – 222 с.
2. Вишневський О. І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови / О. І. Вишневський. – К. : Вища школа, 1989. – 243 с.
3. Домашнев А. И. Методика преподавания немецкого языка в педагогическом вузе / А. И. Домашнев, К. Г. Возбуцкая. – М. : Просвещение, 1983. – 178 с.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Вища школа, 1989. – 240 с.
5. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1989. – 153 с.